

مرکز جهانی علوم اسلامی

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته فقه و معارف اسلامی

موضوع:

بررسی اندیشه عدالت صحابه

استاد راهنما:

حجة الاسلام والمسلمین محمدرضا ضمیری

محقق:

محمد قاسم عرفانی

سال تحصیلی ۱۳۸۳-۱۳۸۲

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

شماره ثبت: ۲۰۵

تاریخ ثبت:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مَجْمُوعَةُ مَقَالَاتٍ
مَجْمُوعَةُ مَقَالَاتٍ
مَجْمُوعَةُ مَقَالَاتٍ

اهداء:

تقديم به ساحت مقدس فرزانه آفرينش، چشمه زلال اهل بينش، نگين سلسله نجات، پيامبر عشق و حيات حضرت محمد بن عبدالله (ص) و هديه به صديق اكبر، صحابي اطهر آية الله الكبرى على مرتضى (ع)، مردی كه با قلب آکنده از عشق و ايمان در صحنه‌های نبرد و ايثار، عارفانه درخشيد کسی كه در اوج عظمت مظلوميت را تجربه كرد و به جرم عدالت خواهی در محراب عبادت جرعه ناب شهادت نوشيد و سالهای متمادی بر منابع مملکت اسلامی، لعن و نفرين شد.

تقدیر و تشکر:

در این جا لازم میدانم که از مدیریت محترم و برنامه ریزان مرکز جهانی علوم اسلامی که با درک شرائط و نیاز روز نسبت به بهبود روحیه‌ی تحقیق و پژوهش در بین طلاب اهتمام ویژه به خرج داده و در این راستا تدوین پایان نامه را در یک اقدام کاملاً بجا و مناسب جزو برنامه‌های اصلی تحصیلی قرار داده‌اند و با صبر و شکیبایی مشکلات اولیه را پشت سر گذاشته و زمینه خلق این اثر و امثال آن را فراهم نموده‌اند، کمال تشکر و قدردانی را داشته باشم.

همینطور از استاد ارجمند جناب آقای ضمیری (حفظه الله) که در طول مدت پژوهش با خلوص نیت و سعه صدر راهنما و راه گشای ما بوده‌اند، سپاسگزارم. و از خداوند منان موفقیت بیش از پیش خدمت گذاران به مکتب اهل بیت (ع) را مسألت دارم.

محمد قاسم عرفانی

پیکیده:

رساله‌ی حاضر به منظور بررسی اندیشه‌ی عدالت صحابه‌ی پیامبر گرامی اسلام (ص) در یک مقدمه، چهار فصل و نتیجه‌ی کلی مباحث، تهیه و تنظیم گردیده است.

به این بیان که: در مقدمه به معرفی موضوع و اهمیت آن پرداخته شده است. و فصل اول حاوی مباحث کلی از قبیل پیشینه‌ای تاریخی موضوع، اشاره‌ای به تحقیقات انجام شده در این زمینه، اهداف و فرضیه‌ی این تحقیق و نیز توضیح کلمات و اصطلاحات کلیدی این مبحث است.

و فصل دوم به ریشه‌یابی این اندیشه اختصاص یافته، روی اهداف و انگیزه‌های طرح این نظریه تکیه‌ی بیشتر شده است.

در فصل سوم دیدگاهها و نظریات عمده در این مورد معرفی شده و فصل چهارم که خود دارای دو بخش است به نقد و بررسی ادله‌ای این نظریه اختصاص دارد:

در بخش اول آیاتی از قرآن کریم مورد بررسی قرار گرفته که شامل آیات ستایشگرو نکوهشگر می‌شود.

و در بخش دوم، روایات مربوط به این بحث بررسی شده است. مهمترین اهدافی که برای رسیدن به آنها در این نوشتار سعی گردیده است عبارتند از:

۱- بیان عدم انطباق اندیشه مذکور (بشکل قضیه کلیه) با صریح قرآن کریم ، روایات صحیحه موجود در منابع معتبر اهل سنت و نیز حقایق تاریخی مورد قبول آنها.

۲- تبیین تناقض در مواضع هواداران این نظریه از جهات مختلف.

۳- بررسی مفصل انگیزه ها و اهداف طراحان این اندیشه.

۴- توجه به این نکته مهم که خوش بینی چشم بسته و بیش از حد به صحابه نه تنها به نفع اسلام و مسلمین نبوده و نیست که پیامدهای بسیار خطرناکی را در پی داشته و دارد.

عمده نتایج و دستاورد این نوشتار را میتوان چنین تلخیص کرد که اندیشه عدالت صحابه - صرف نظر از اینکه بطلانش با توجه به منابع و معیارهای اسلامی آشکار است - اصلاً برای اهداف و مقاصد غیر اسلامی اما در قالب دین ، طرح و تبلیغ شده است و اگر در بین مسلمین هوادارانی هم دارد بخاطر تقلید از سلف و عدم شناخت و درک صحیح از ماهیت و پیامدهای منفی این اندیشه است. لذا بطور قطع می توان گفت که اگر با شیوه های مناسب و غیر حساسیت برانگیز در این زمینه کار شود نتایج مطلوبی در پی خواهد داشت و در جهت تقریب و همبستگی مسلمین کمک شایان خواهد نمود چون مسلمانان طالب حقیقت اند و خواهان مصالح اسلام و مسلمین. چنانکه شاهد کسانی هستیم که علی رغم پابندی به مذهب خودشان در اثر تحقیق و تفحص در این زمینه به حقایق دست یافته و به طور صریح و یا ضمنی آنها را بیان کرده اند.

فهرست مطالب

صفحه	عناوین
۱.....	مقدمه
۳.....	فصل اول / کلیات
۴.....	اهمیت موضوع
۴.....	پیشینه و سیر تاریخی اندیشه عدالت صحابه
۶.....	پیشینه تحقیق
۸.....	اهداف
۹.....	فرضیه تحقیق
۱۰.....	روش تحقیق
۱۰.....	واژگان و اصطلاحات کلیدی
۱۱.....	صحابه در لغت
۱۳.....	صحابه در اصطلاح اهل سنت
۱۶.....	طبقات اصحاب
۱۸.....	صحابه در اصطلاح مذهب شیعه
۱۸.....	عدل در لغت
۲۰.....	تعریف عدالت در مذاهب اسلامی
۲۴.....	فصل دوم / انگیزه‌ها و اهداف طرح اندیشه عدالت صحابه
۲۵.....	انگیزه‌های طرح عدالت صحابه
۲۵.....	۱- غصب خلافت
۲۶.....	۲- خلاء مرجعیت
۲۷.....	۳- بحران مشروعیت در حکومت معاویه
۲۹.....	ارکان مشروعیت خلافت نزد اهل سنت

فهرست مطالب

- جنبه‌های بحران مشروعیت در حکومت معاویه ۳۰
- الف: طلیق بودن معاویه ۳۰
- ب: استفاده از زور و زر در رسیدن به خلافت ۳۲
- ج: تغییر خلافت به سلطنت ۳۷
- اقدام‌های معاویه برای مشروعیت بخشیدن به حکومتش ۳۸
- ۱- روتق بخشیدن به جریان جعل حدیث ۳۸
- محورهای جعل حدیث ۴۰
- الف: تخریب شخصیت علی (ع) ۴۰
- ب: تقدیس و تأیید معاویه ۴۰
- ج: فضیلت شام و اهل شام ۴۱
- د: توجیه تبدیل خلافت به سلطنت ۴۱
- ه: فضایل مطلق صحابی ۴۲
- ۲- ترویج عقیده جبر ۴۲
- ۳- طرح نظریه عدالت صحابه ۴۴
- اهداف از طرح اندیشه عدالت صحابه ۴۴
- ۱- ارتقاء شخصیت معاویه ۴۵
- ۲- توجیه غصب خلافت به واسطه معاویه ۴۵
- ۳- قابلیت رقابت با اهل بیت ۴۶
- ۴- مصونیت از هر نوع اعتراض و محاکمه ۴۷
- ۵- انحراف افکار عمومی ۴۹
- ۶- توطئه تحریف دین اسلام ۵۰
- فصل سوم/ نظریات و دیدگاه‌ها در باره عدالت صحابه ۵۳
- ۱- نظریه جمهور اهل سنت ۵۴
- معنی عدالت صحابه نزد اهل سنت ۵۸

فهرست مطالب

- ۶۰..... حکم مخالفت با نظریه فوق
- ۶۱..... ۲- نظریه جمعی از محققین اهل سنت
- ۶۳..... ۳- دیدگاه مذهب شیعه در مورد عدالت صحابه
- ۶۵..... فصل چهارم / نقد و بررسی ادله عدالت صحابه
- ۶۶..... بخش اول / نقد و بررسی دلایل قرآنی عدالت صحابه
- ۶۷..... الف: آیات ستایشگر
- ۸۰..... خلاصه جریان صلح حدیبیه
- ۸۴..... بحث پیرامون مقام رضوان
- ۸۶..... جایگاه فاطمه زهرا(س) نزد پیامبر(ص)
- ۸۷..... عصمت فاطمه زهرا(س) به گواهی قرآن و سنت
- ۸۸..... اصحاب و فاطمه زهرا(س)
- ۹۰..... شکایت فاطمه زهرا(س) از شیخین به پیامبر(ص)
- ۹۱..... نگرانی شیخین از عواقب رفتارشان با فاطمه زهرا(س)
- ۹۵..... ب: آیات نکوهشگر
- ۹۵..... اصحاب و زمزمه بازگشت به جاهلیت
- ۹۷..... اصحاب و تخلف از جهاد
- ۹۸..... اصحاب و داستانی بنام افک
- ۹۹..... اصحابی که معروف به نفاق بودند
- ۱۰۰..... منافقین غیر معروف
- ۱۰۱..... اصحاب مریض القلب
- ۱۰۳..... اصحاب دودل و مردد بین حق و باطل
- ۱۰۳..... ولید ابن عقبه صحابه فاسق
- ۱۰۶..... بخش دوم / نقد و بررسی ادله روایی عدالت صحابه
- ۱۰۷..... الف: روایات موافق به نظریه عدالت صحابه

فهرست مطالب

- ب: فسق و نفاق بعضی از اصحاب در روایات ۱۱۸
- اصحابی که از حوض طرد می‌شود ۱۱۸
- عدم شهادت پیامبر (ص) به عدالت بعضی از اصحاب ۱۲۱
- برتری بعضی از مؤمنین بر بعضی از اصحاب ۱۲۲
- انحراف از خط مشی پیامبر (ص) و جدایی از ثقلین ۱۲۳
- اصحاب و بطانه خیر و شر ۱۲۸
- اصحاب و یاری نکردن پیامبر (ص) در جنگ احد ۱۲۹
- اصحاب و عیب‌جویی از پیامبر (ص) ۱۳۰
- انصار و اعتراض به پیامبر (ص) در تقسیم غنایم ۱۳۱
- برخی از اصحاب پس از این جهان پیامبر (ص) را نخواهند دید ۱۳۴
- وجود منافقین در زمره اصحاب ۱۳۵
- اصحاب و مخالفت با نوشتن کتاب هدایت توسط پیامبر (ص) ۱۳۶
- نتیجه‌گیری ۱۳۸
- فهرست منابع ۱۴۵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين و الصلاة و السلام على سيدنا و مولانا محمد (ص) و اهل بيته
الطيبين الطاهرين.

مقدمه

دین مقدس اسلام، به عنوان کامل‌ترین مکتب الهی بوسیله‌ی آخرین سفیر آسمانی حضرت محمد مصطفی (ص)، بر بشریت ارزانی داشته شد. تا در پرتوی آن، بشریت به جایگاه و مقام شایسته‌ی خود که همانا رسیدن به درجه قرب الهی است نایل گردد. هر چند عده چشمگیری از بدو ظهور اسلام تا کنون در مقابل حق و پیروان آن ایستادگی کرده و چه بسا که برای نابودی این آیین تلاشهای پیگیر و مذبحانه انجام داده اند، غافل از این که شجره طیبه اسلام همواره با صلابت و عظمت، بوده است و با این باده‌ها نخواهد لرزید چراکه خداوند وعده‌ی پیروزی آنرا داده است

«و یأبی الله الا ان یتیم نوره و لو کره الکافرون»^۱.

اما جای تأسف اینجا است که خود مسلمانان در بهره گیری از این موهبت عظیم الهی چندان که باید موفق نبوده اند و همین امر باعث شده است که جایگاه و پلیگاه شایسته خود را پیدا نکنند البته عوامل و دلایل متعددی برای این عدم موفقیت وجود

داشته و دارد که برای رسیدن به وضع مطلوب باید شناسایی و رفع گردند اما بی شک یکی از مهمترین آن‌ها اختلافات حاکم بر جامعه اسلامی است از جمله اختلاف تشیع و تسنن که ریشه در اختلاف اصحاب پیام‌بخدا (ص) در نخستین روزهای پس از رحلت ایشان و حتی قبل از آن دارد. اختلافی که با پشت پا زدن جمعی از اصحاب به وصیت و سفارش مؤکد رسول خدا در مورد خلافت و جانشینی پس از ایشان عملاً آغاز و با گذشت قرن‌ها از آن روز همچنان ادامه دارد و مایه خفت و عقب ماندگی مسلمانان گردیده است.

در این میان یکی از مباحث اساسی که وجود دارد مسأله عدالت صحابه رسول خدا (ص) است که آیا همه اصحاب «علی رغم اختلاف در مصادیق صحابی» عادل‌اند و شایسته متابعت یا نه چنین کلیت نمی‌تواند صحیح باشد؟

از آنجایی که اصحاب پیامبر (ص) به عنوان کانال ارتباطی بین پیامبر (ص) و امت اسلامی نقش بسیار مهمی در انتقال و معرفی سنت و احادیث نبوی داشته‌اند، اهمیت این موضوع بر کسی پوشیده نیست چرا که پذیرش و یا عدم پذیرش این نظریه آثار و نتایج فراوانی در حوزه‌های مختلف دینی در پی داشته و دارد.

در نوشتار حاضر این موضوع با محوریت دیدگاه قرآن کریم و روایات نبوی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است و از حقایق تاریخی نیز بمناسبت‌هایی، به عنوان شاهد و مؤید، استفاده گردیده است.

همچنین در این رساله تلاش شده است که با استفاده از منابع معتبر اهل سنت که طرفدار این نظریه هستند و نیز با توجه به زمینه‌ها و عوامل ظهور و بروز این اندیشه صحت و یا سقم آن آشکار گردد.

فصل اول

کلیات

اهمیت موضوع

موضوع عدالت اصحاب یکی از موضوعات بسیار اساسی در مباحث درون دینی و بین المذاهب است بدلیل این که این عقیده سنگ بنا و پایه اکثر عقاید و مواضع اختلافی مذاهب اسلامی است و لذا شفافیت سازی در این زمینه نه تنها دامن زدن به اختلافات مذهبی نیست بلکه تلاشی است در جهت حل ریشه‌ای اختلافات مذهبی و گامی است در راستای تقریب مذاهب و وحدت مسلمین، امری که در هر زمان و بخصوص در شرائط فعلی از نیازهای اصلی امت اسلامی است چرا که در شرائط کنونی دشمنان این آیین جاویدان بیش از پیش و با شیوه‌های متفاوت و پیش رفته این مکتب و پیروان آن را مورد هجوم قرار داده‌اند و امت اسلامی تنها در صورتی می‌توانند در مقابل اجانب ایستادگی و از حریم مکتب اسلام ناب دفاع کنند که به صورت منسجم و هماهنگ اقدام نمایند و چه زیبا است که این همبستگی و وحدت توأم با حل اختلافات و تقریب منصفانه مواضع باشد. انشاء الله به امید آن روز.

پیشینه و سیر تاریخی اندیشه عدالت اصحاب

پیشینه این نظریه به دو دوره تقسیم می‌شود؛ دوره اول دوران طرح و سازماندهی است که به دوره بنی‌امیه و مشخصاً معاویه بن ابی سفیان بر میگردد^۱ چون در زمان حاکمیت وی احادیث فراوانی در فضیلت اصحاب جعل شد و بگفته یکی از محققین: «این احادیث به گونه‌ای تنظیم گردیده که هر یک از اصحاب را به عنوان الگوی شایسته و نیکوکار برای مردم جهان قلمداد کنند و باران لعن و نفرین

^۱ - ر.ک لحد حسین یعقوب اردنی - نظریه عدالت الصحابه «مؤسسه انصاریان قم ۱۴۱۳ هـ.ق» ص ۱۱۴.

را نثار آن کسی نمایند که به یکی از آنان توهین کند^۱ و همین احادیث مجعوله مبنی و مدرک هواداران این نظریه قرار گرفته و اساس این عقیده بر آنها استوار است.

بعد از معاویه بقیه سلسله بنی امیه نیز به دلیل منافع که در پشت ترویج چنین افکار و عقایدی داشتند بشدت از تکثرگرایی دینی استقبال و در ماندگار شدن اندیشه عدالت اصحاب نقش مهم داشتند تا این که در اواخر دوره بنی امیه و آغاز دوره بنی عباس که اوج کثرت گرایی دینی بود و مذاهب اربعه فقهی اهل سنت نیز در همان دوره به وجود آمدند این اندیشه به عنوان یکی از عقاید برجسته اهل سنت جا افتاد و بجز مذهب شافعی - که تا حدی در این مورد برخورد متعادتری داشته - بقیه مذاهب با شدت و تعصب خاصی از آن دفاع کرده اند. اما از شافعی نقل شده است که در پنهان به کسی بنام ربیع گفته است:

«شهادت چهار تن از صحابه پذیرفته نمی شود و آنان عبارتند از معاویه، عمرو بن

العاص، مغیره و زیاد»^۲

دوره دوم؛ که دوره تألیف و ثبت و ضبط اسامی، تعداد و شرح حال صحابی است به اوایل قرن سوم هجری برمیگردد که از این دوره به بعد سیره نویسان از اهل سنت کتابهای مستقلی را در زمینه معرفی اصحاب نوشته اند و معمولاً در ابتداء هر کتاب به عدالت همه اصحاب به عنوان یک امر مسلم و مورد اتفاق همه مسلمین بجز عده ای قلیل از اهل بدعت به زعم خود اشاره کرده اند.

در این که چه کسی برای اولین بار اسامی اصحاب را جمع آوری و درباره آنها کتاب مستقل نوشته است محدثین و مورخین اهل سنت بین ابی عبدالله محمد ابن

۱- سید مرتضی رضوی، آراء علماء المسلمین فی التقیه و الارشاد للطباعه و النشر بیروت ۱۴۱۱-۱۹۹۱ م چاپ دوم، ص ۸۵

۲- محمد بن جریر طبری، تاریخ طبری «دار الکتب العلمیه بیروت ۱۴۰۷ چاپ اول» ج ۳ ص ۱۲

اسماعیل بخاری (۱۹۴-۲۵۶) و استادش امام ابوالحسن علی بن عبد الله (۱۶۱-۲۳۶) اختلاف نظر دارند ابن اثیر در اسد الغابة ابوالحسن بن عبدالله را به عنوان شیخ البخاری، اولین مؤلف در این زمینه می داند^۱ اما ابن حجر عسقلانی و عده‌ای دیگری خود بخاری را اولین مؤلف می دانند^۲ که کتاب الصحابه را نوشته است و ظاهراً این کتاب غیر مطبوع است.

بهر حال آنچه مسلم است این که از اوایل قرن سوم کتاب‌هایی در این زمینه تألیف شده و در قرن چهارم گسترش زیادی یافته است و بیشترین کتاب در این زمینه در قرن چهارم نوشته شده است اما از قرن پنجم به بعد از لحاظ کمیّت کتابهای کمتری در این مورد به رشته تألیف در آمده‌اند ولی از لحاظ کیفیت و اعتبار بر تألیفات قبل پیشی گرفته‌اند مخصوصاً کتاب معرفة الصحابه ابو نعیم الاصبهانی متوفی ۴۳۰ و الاستیعاب ابن عبد البر متوفی ۴۶۳، اسد الغابه ابن الاثیر متوفی ۶۳۰ و الاصابه فی تمییز الصحابه ابن حجر عسقلانی متوفی ۸۵۲.

پیشینه تمقیق

موضوع نقد و بررسی نظریه عدالت صحابه بدلیل اهمیتی که از جهت آثار و پیامدهای ناشی از آن داشته و دارد، همزمان با طرح این نظریه مورد توجه متفکرین و اندیشمندان حقیقت جو بوده و با گذشت زمان و شکل‌گیری رسمی مذاهب اسلامی و تدوین عقاید نامه‌ها، محققین شیعی مذهب در لابلاي سایر مباحث اعتقادی و بنیادین به این موضوع نیز پرداخته‌اند و این روند همواره ادامه داشته و در قالب

۱- عزالدین بن اثیر اسد الغابة فی معرفة الصحابة «دارالفکر بیروت ۱۴۰۹ هـ ۱۹۸۹ م» ج ۱ ص ۳

۲- یوسف بن عبدالله ابن عبدالبر الاستیعاب فی معرفة الاصحاب «دارالکتب العلمیة بیروت چاپ دوم ۱۴۲۲ هـ ۲۰۰۲ م» ج ۱ ص ۸۶

مناظرات رو در رو بین علمای فریقین و یا در ضمن تألیف کتابهای کلامی، فقهی، رجالی و غیره عرضه شده است اما در این اواخر توجه بیشتری به این موضوع مبذول و تحقیقات گسترده تری در این زمینه انجام شده است و محققین از زوایای مختلف به نقد و بررسی این اندیشه پرداخته اند و به شکل مستدل و مستند به آیات، روایات صحیحیه و منابع معتبر اهل سنت حقایق زیادی را در این زمینه به اثبات رسانده اند ضمن آن که سرنخهایی را در اختیار محققین و پژوهشگران جوان و علاقمند به مباحث دینی - مذهبی قرار داده اند که سعی شان را با کمال احترام ارج می نهمیم و اجرشان با خالق متعال باد.

تعدادی از کتابهایی که به شکل مستقل و اختصاصی در این موضوع تألیف و منتشر شده اند را در ذیل ملاحظه می فرمایید:

کتاب:	مؤلف:
۱. نظریة عدالة الصحابه	احمد حسين يعقوب اردنى
۲. خمسون ومائة صحابى مختلف	سید مرتضی عسکری
۳. عدالت صحابه	سید مرتضی عسکری
۴. صحابه از دیدگاه نهج البلاغه	داود الهامی
۵. الصحابه فى حجمهم الواقعى	الهاشمى بن على
۶. عدالة الصحابه على ضوء الكتاب و السنة و التاريخ	محمد آصف محسنى
۷. عدالت صحابه در میزان کتاب و سنت	على رضا

کاردان

اهداف

نوشتار حاضر هر چند کاری است کوچک و مختصر اما برای نیل به اهداف بزرگ و با اهمیت تهیه و تدوین شده است، اهدافی که در صورت وصول به آنها از طرق مستدل و منطقی می توان به حل پاره ای از مشکلاتی که بر سر راه وحدت مسلمانان وجود دارد امیدوار شد.

اهداف عمده ای که این جزوه برای اثبات و شفاف سازی آن تهیه شده است

عبارتند از:

- ۱- بیان معیارهای صحابی بودن و عدالت نزد فریقین.
- ۲- معرفی جایگاه و نقش اصحاب رسول خدا در انتقال سنت نبوی به سایر مسلمانان.
- ۳- معرفی دیدگاه های شیعه و سنی در مورد عدالت اصحاب.
- ۴- بیان عدم انطباق نظریه عدالت صحابه (به شکل قضیه کلیه) با قرآن کریم، سنت صحیح نبوی و حقایق تاریخی.
- ۵- بیان تاریخ، علل و اهداف اندیشه عدالت اصحاب.
- ۶- بیان این نکته که احتیاط در قبال اخذ معالم دین و بررسی صلاحیت و عدم صلاحیت مراجع در این زمینه بدعت در دین نبوده و به معنی دشمنی با اصحاب رسول خدا نیست.

فرضیه تمقیق

هرچند در مورد عدالت صحابه رسول خدا (ص) نظریات و دیدگاههای متفاوت وجود دارد که در فصل سوم با آنها آشنا خواهیم شد.

اما آنچه را ما بعنوان فرضیه این تحقیق می‌دانیم و معتقدیم که با تحقیق و تدبیر منصفانه در آیات، روایات و تاریخ اسلام به چیزی غیر از آن نخواهیم رسید، این است که قضیه عدالت صحابه به شکل عام و فراگیر آن صحیح نیست و ما نمی‌توانیم هر یک از اصحاب پیامبر اکرم (ص) را به دلیل صحابی بودنش عادل بدانیم بلکه اصحاب رسول خدا مثل سایر افراد امت در امر عدالت و بقیه صفات و خلیقات انسانی و اسلامی در درجات متفاوت و بعضاً متضادی قرار داشتند چراکه در میان صحابه حضرت محمد (ص) افرادی وجود داشتند که از دل و جان به ندای توحیدی محمد (ص) لبیک گفته و با تکیه بر نیروی ایمان همچون سدّ خلل ناپذیر در مقابل هر نوع تهدیدی علیه اسلام و پیامبر (ص) ایستادگی کرده اند و در این راه از هیچ چیزی دریغ نداشته و حتی جان عزیز شان را عاشقانه در طبق اخلاص گذاشته و رضایت الهی را به دست آوردند. و مصداق این آیه شریفه قرار گرفتند که می‌فرماید:

«و من الناس من یشری نفسه ابتغاء مرضات الله»^۱

بعضی از مردم - با ایمان و فدکار همچون علی (ع) در «لیله المیّت» به هنگام خفتن در جایگاه پیامبر (ص) - جان خود را به دلیل خوش نودی خدا می‌فروشد.

و در زمره اصحاب پیامبر (ص) کسانی نیز قرار داشتند که به اسلام به عنوان سکوی پرش به کرسی منصب و مقام و یا وسیله ای برای به دست آوردن سرمایه و

نان می‌نگریستند و هنگامی که محمد(ص) را رو بشکست می‌دیدند مسأله ارتداد و سازش با دشمن را زمزمه می‌کردند و چون اسلام پیروز می‌شد بدور پیامبر(ص) جمع شده ابراز محبت و اخلاص می‌کردند. تزلزل و تمایل به یمین و یسار خصلت دائمی آنها بود.^۱

این حقیقتی است مستفاد از قرآن و روایات و امری است سازگار با منطق خرد و عقل سلیم و ادعایی است که تاریخ به آن گواهی می‌دهد بشرط آنکه بدور از لجاجت، تعصب و تقلید ناآگاهانه از سلف به تأمل در این باب بنشینیم.

روش تمقیق

در این جزوه از شیوه تحلیلی، توصیفی با ابزار کتابخانه ای استفاده شده است که در آن مطالب از منابع معتبر فریقین به شکل مستند استخراج گردیده و نظریات موجود در این باب با محوریت آیات، روایات صحیح و حقایق تاریخی مورد نقد و بررسی قرار گرفته است و دیدگاه سازگار با آیات، روایات و واقعیت‌های تاریخی به عنوان دیدگاه برتر و حق در مسأله انتخاب و در جهت اثبات آن در حد توان تلاش شده است.

واژگان و اصطلاحات کلیدی

آشنایی با الفاظ و اصطلاحات کلیدی در هر موضوع نقش بسزایی در فهم و درک مطالب پیرامون آن دارد از این جهت در این جا لازم می‌دانم که با دو کلمه اصحاب و عدالت که الفاظ و اصطلاحات اصلی این موضوع را تشکیل می‌دهند از جهت

^۱ - جهت دستیابی به اسناد و منابع گفته‌های فوق به صفحه ۱۰۳ به بعد مراجعه شود.